

Г л а в а IX

ДЕЈСТВА НА ВИРОВИТИЧКОМ И БОЛМАНСКОМ МОСТОБРАНУ

После ослобођења Пожешке и Даруварске котлине, крајем септембра 1944, 6. и 10. корпус НОВЈ усмерили су своје главне снаге у Подравину. До 12. октобра ослободили су Подравску Слатину, Чађавицу, Вировитицу, Kloштар, Питомачу, Ђурђевац, Вирје и Подравски Новиград, а затим су, након неуспелог напада на Коптривницу, наставили дејства на комуникацијама Београд — Загреб, Загреб — Вараждин, Крижевци — Иванић Град. Почетком новембра 6. корпус је извео неуспешан напад на Нашице. Тада је штаб корпуса у вези са директивом Врховног штаба којом му је наређено да своје јединице усмери ка позадини сремског фронта и да успостави везу са 12. корпусом на Драви груписао своје снаге на просторији Нашице, Доњи Михољац, Осијек и Славонски Брод. И 10. корпус се померио на исток и крајем новембра се пребацио на просторију источно од железничке пруге Загреб — Копривница.¹

Тако је ослобођена територија од Мославине до Копривнице постала огроман мостобран. Њено ередиште се налазило у рејону Вировитице. То је био тзв. „вировитички мостобран“, на који су се могле пребацити знатне снаге НОВЈ ради угрожавања непријатељске позадине на сремском фронту и ради повезивања са нашим снагама у Срему и даљег заједничког про-

¹ Ж. Атанацковић „Војвођански пролетери“, стр. 149—150.

дора на запад према Загребу. А исто тако и ради обезбеђења јужног бака Другог и Трећег украјинског фронта Црвене армије у операцијама око Будимпеште и на правцу Нађкањиже.²

Сагласно таквим плановима у зиму 1944/45. развиће се динамична и упорна дејства Првог пролетерског корпуса, односно Прве југословенске армије, једно краће време и бугарске 1. армије на сремском фронту, док ће у Подравини и Славонији у зимским операцијама бити ангажоване снаге Главног штаба Војводине, Шестог и Десетог корпуса, односно 3. југословенске армије.³

Изгледа да су Немци такве намере НОВ и ПОЈ добро проценили. У овом тренутку су Хитлера, немачку Врховну команду и команду Југоистока посебно забрињавала офанзивна дејства НОВЈ у Срему и Подравини — вировитички мостобран због прихвата немачке групе армија „Е“, која је пристизала из Грчке, и могућности да ее на вировитичком мостобрану појаве још јаче снаге НОВЈ, које би довеле у питање и одбрану сремског фронта, а тиме и извлачење групе армија „Е“. Због тога се већ у децембру предвиђало извођење операција за заустављање офанзиве НОВЈ у Срему и за ликвидацију вировитичког мостобрана.⁴

Штаб Преог пролетерског корпуса је издао заповест својим јединицама да 3. децембра почну са офанзивом у циљу пробоја сремског фронта и избијања на линију: Осијек — Винковци — Славонски Шамац. Предвиђено је да се у тим дејствима наше јединице у Срему **СПО** је **СА** Шестим **И** Десетим корпусом **И** снагама Главног штаба Војводине у Славонији и Подравини како би заједно наставиле надирање према Загребу. У том правцу је 8. децембра почело пребацивање 16. војвођанске дивизије у Подравину и њеног повезивања са Шестим и Десетим корпусом. Ради удара у бок и по-

² Зборник 1/10, стр. 312, 441, 506, 586.

³ Исто.

⁴ Исто; Архив ВИИ, к. 70-А-И, бр. рег. 1/1-а; Изјава генерала Јлера; Шмит Рихбер, „Завршне борбе на Балкану“, стр. 92—98; Ахмет Ћонлагих, Жарко Атанацковић, Душан Пленча „Југославија у Другом светском рату“.

задину нетрпљивости снага у Срему је 3. војвођанска бригада ноћу 3/4. децембра, форсирала Дунав код Мохова и Шаренграда док је ноћу 7/8. децембра, код Вуковара 5. војвођанска бригада 36. дигизије прешла Дунав и са деловима Црвене армије напала Вуковар.⁵

1. ФОРСИРАЊЕ ДРАВЕ И У НАПАДУ НА МОСЛАВИНУ

Од свог доласка на леву обалу Драве између Сент Мартона и Торјанаца 16. војвођанска дивизија није првих дан-два имала никаквих борби са непријатељем, који се налазио у Подравини. Борци су то искористили за утврђивање нових положаја и угвознавање са добивеним совјетским оружјем. Али, убрзо је почело повремено дејство непријатељске артиљерије, минобацача и митраљеза по нашим положајима, на шта су и наше јединице одговарале ватром.⁶

У штаб 16. дивизије стигло је 8. децембра 1944. авизснаређење Главног штаба Војводине да дивизија почне са припремама за форсирање Драве и пребацивање у Подравину. Тамо је најпре требало уништити посаду Мославине, а затим наставити дејства у правцу Доњет Михољца и Чађавице. У вези са тим 2. војвођанска бригада је имала да у току ноћи 8/9. децембра преко Драве пребаци своје јаче извиђачке делове, који ће извидети распоред и јачину непријатеља и могућности за пребацивање целе бригаде. Посебан задатак ових извиђачких снага био је да испитају све могућности за прикупљање пловних средстава ради прелаза реке.⁷

Пошто до прелаза извиђачких делова и форсирања Драве целом бригадом није остало много времена, штаб 2. бригаде на челу с командантом Сулејманом Омеровићем Царом и политичким комесаром Јосипом Клаићем, нашао се пред низом обимних, сложених и

⁵ Исто.

⁶ Зборник 1/10, стр. 662 и 663; Архив ВИИ, к. 951, бр. рег. 60/3.

⁷ Исто.

веома хитних послова. Одржани су кратки састанци штаба бригаде, штабова батаљона и команди чета, на којима је разрађен задатак и направљен редослед форсирања Драве, план напада и начин ликвидације посаде у Мославини. Оскудни подаци обавештајне службе нису пружили објективну и стварну слику о јачини и распореду непријатеља у Мославини а ни о његовим снагама у оближњим упориштима — Чађавици, Доњем Михољцу, Валпову, Виљеву, Ђурђеновцу, Нашицама, Славонској Пожеги, Ораховици — одакле је брзо могла да уследи интервенција непријатеља. Било је мало података и о земљишту (терену) које ће у овом тренутку ванредно утицати на подилажење бригаде и ток напада на Мославину. Јако мало је набављено пловних објеката за форсирање Драве. Није се довољно учинило ни у обезбеђењу бригаде тежим оруђима и средствима везе.

Одлука штаба 2. бригаде била је да се реком форсира ноћу 9/10. децембра и то најпре 3. батаљон, за њим 1, па 2. и 4. батаљон и најзад остале јединице бригаде. Снаге непријатеља у Мославини — 15. усташки батаљон и чету немачке полиције — како се тада знало, имали су једновремено да нападну 1. и 3. батаљон.⁸

Пре поласка на задатак у свим јединицама бригаде су одржани кратки састанци партијске и скојевске организације, на којима су комунистима и скојевцима објашњени задаци и дата упутства за њихов рад и утицај на остале борце.

Форсирање Драве — први и други напад 2. бртаде на Мославину

По паду мрака почело је пребацивање 2. бригаде на десну обалу Драве, између Залате и Чађавице. На свега три чамца најпре је прешао 3. батаљон. До 3 сата 10. децембра пребачен је и 1. батаљон. То јутро, око 6 часова, завршен је прелаз и осталих јединица бригаде.

⁸ Исто.

Трећи батаљон није сачекао прелаз 1. батаљона, већ је од поноћи до 5 сати 10. децембра усињеним маршем и по непознатом терену наступао раскаљаним путевима од Чађавице према Мославини. Појединим борцима су у дубоком и масном блату остајале цилеле, а неки, мање издржљиви, падали су у несвест. Испред батаљона су се испречили и многи потоци и канали, препуни воде. Ипак, батаљон се пред саму зору — негде у 5 часова и 30 минута — нашао пред Мославином. Његов штаб се тренутно двоумио: да ли да сачека и 1. батаљон да би, у духу добивене заповести, заједно напали посаду или да искористи изненађење и одмах почне са нападом. Одлучено је да се одмах крене у напад. Силовитим јуришем са западне стране Мославине постигнуто је потпуно изненађење. Наши борци су веома брзо очистили читаво место. Било је случајева да су и по становима хватани официри, у рубљу, буновни и збуњени. Тек код Вашаришта, на периферији места, утврђеног бункерима и миноким пољима, непријатељ се почео стабилизovati и давати отпор. У борбама до Вашаришта непријатељ није стигао ни да покупи већи број својих рањених и мртвих војника. Заплењена су му три путничка аутомобила, 1 камион, 50 кола ратног материјала и неколико аутоматских оружја.⁹

Међутим, у моменту када је 3. батаљон почео јуриш на бункере Вашаришта и за прву линију ровова, његов стрељачки строј је обасула убитачна и прецизна ватра артиљерије 16. дивизије са леве обале Драве. То је као шок деловало на борце, међу којима је било неколико рањених и погинулих од сопствене артиљерије. Штаб батаљона издаје наређење да се борци повуку мало уназад, што је непријатељ вешто и брзо искористио и предузео снажан противнапад. Батаљон се морао повући до средине места — до саме цркве. При томе је непријатељ успео да поврати сву заплењену опрему, сем аутоматских оружја. Ту у

⁹ Зборник 1/10, стр. 663—667; Иво Матовић „Повратак ратника“; Шпиро Лагатор „4. војвођанска бригада“; Ж. Атанацковић „Војвођански пролетери“; Архив ВИИ. к. 951, бр. рег. 50/3, 57/9.

центру места наши су организовали кружну одбрану. Нишанције из противтенковских лушака су из заседе поред пута покушавале да зауставе непријатељске тенкове и борна кола, који су од Вијева хитали у помоћ посади Мославине. Ускоро је, пристигао и 1. батаљон и одмах уведен у борбу. Сада се борба водила за сваку кућу. У моментима када би непријатељева пешадија лосустала, испред ње би кренули тенкови и борна кола. Нишанције противтенковских пушака из 1. батаљона Николе Закића су их дочекивали и заустављали. Оштећена су 2 тенка и двоја борна кола. Када је, око подне 10. децембра, нестало муниције за противтенковске пушке и мина за минобацаче, једини излаз за оба батаљона био је организовано повлачење према Чађавичком лугу. Наши губици овог дана износили су 5 мртвих и 35 рањених. Дobar број њих био је избачен из строја од граната наше артиљерије.¹⁰

Увече су се штабови батаљона окупили у штабу бригаде. Били су приметно тужни због великих губитака и због неуспеха. Договор је био кратак. Донета је одлука да се у току ноћи 10/11. децембра изведе и други напад на Мославину. Али ни у овом тренутку штаб бригаде није имао прецизне податке о јачини непријатеља. Јер, пред сам напад 2. бригаде усташком батаљону и чети милиције у Мославини стигла је из Вијева помоћ — ојачање око 600 усташа и два тенка и троја борна кола из Доњег Михољца. Тако се у Мославини укупно налазило преко 1.200 непријатељских војника, а не 500, са колико се према подацима штаба бригаде и обавештајне службе рачунало.

Ту ноћ су у напад упућени 2. и 4. батаљон бригаде, који су били свежији, одморнији и попуњенији муницијом. Напад је требало да почне у поноћ. Међутим, он је почео тек у зору, око 5 часова, због тога што су батаљони дуго лутали по непознатом терену, заобилазили канале и потоке, газили по леденој води и блату. И овога пута је напад почео неједновремено. Како је која јединица пристизала тако је и увођена

¹⁰ Исто.

у борбу. Садејство је изостало већ на самом почетку напада, а није га било ни у току читавог другог напада. У зору су се батаљони опет повукли, претрпевши губитке од 4 мртва и 40 рањених.¹¹

*Трећи напад на Мославину и прелазак
1. и 2. бригаде у одбрану*

Два дана, 11. и 12. децембра 1944. године, 2. бригада се налазила на положајима код Кнеја испред Мославине. Сем повременог артиљеријског и минобацачког дејства по нашим лоложајима, већих борби није било. Штабови и команде, као и партијска и скојевска организација, одржавали су састанке на којима су анализирали сви догађаји од прелаза Драве до неуспеха у нападу на Мославину, узроци великих губитака бригаде и држање сваке јединице и појединца у тим борбама. Општи закључак је био: да обавештајна служба 2. бригаде није пружила штабовима реалну и објективну слику о јачини и распореду непријатеља и о земљишту ни у Мославини ни у околици гарнизонима; да су форсирање Драве и напади на Мославину били исфорсирани и нереални у одкосу на могућности и снагу једне бригаде, поготову кад се касније утврдило да посаду нг чине 500, већ преко 1.200 непријатељских војника ојачаних тенковима, борним колима, артиљеријом и минобацачима; да је времена за припрему напада било јако мало, тим пре што је претого требало форсирати и Драву; да је због недостатака пловних средстава форсирање Драве трајало веома дуго, што је, уз непознат и подводан терен, много изнурило борце још пре него што су кренули у сам напад; да су оба напада изведена неједновремено и исувише слабир снагама у односу на посаду непријатеља у Мославини; да је одлука штаба 3. батаљона у првом нападу била иницијативна и смела, јер се рачунало на изненађење, али је била нереална; да је

¹¹ Исто; Архив ВИИ, к. 951, бр. рег. 50-1/3, 50-12/3, 50-1/9, 57-4/2.

подршка наше артиљерије у првом нападу потпуно подбацила и да је њено садејство са пешадијом у моменту напада на Вашариште изостала услед недостака и функционисања службе везе; да приличан број нових бораца није добро познаваз особине новодобијеног совјетеког оружја, па су појединци успут молили евоје старије другове да им пуне пушке и аутзмате да би могли пуцати; да се није смело догодити да 1^а и 3. батаљон у првом нападу остану без муниције за минобацаче и противтенковске пушке; да је бригада пред бункерима на Вашаришту морала имати и артиљерију, ксја је остала на левој обали Драве, итд.

Анализирајући све ове и друге околности Александар Бакић Баца је једанаест година после ових догађаја забележио, поред осталог, следеће: „ . . . План за први напад био је прилично нереалан. Јер, бригада у оним условима ни за 10 сати није могла припремити чак ки преко потребан број пловних средстава . . . да су јединице, под веома тешким условима, стизале по деловима у борбу. Одлука команданта 3. батаљона да сам нападне Мославкнџу, с једне стране је смела, самоиницијативна, добра, јер је рачунао на изненађење, али је била нереална, јер су то биле мале снаге. Веза у борби је била неефикасна, неорганизована . . . Ватра дивизијске артиљерије није ефикасно искоришћена . . . Бригада у свом саставу није имала довољан број тежег наоружања, чак ни противтенковских пушака Које би добродошле у уличним борбама. Подбацила је и обавештајна служба, поготово у процени снага које бране Мославину . . . ”¹²

Запажања Александра Бакића су и онда и данас била правилна и реална. Баца је пре рата и револуције био председник Удружења студената ветерине и један из плејаде најнапреднијих студената Београдског универзитета. Првоборац је и организатор борбе у устанничким данима у старопазовачком срезу, први лекар у новоформираној 2. бригади, а затим и њен први обавештајац и члан штаба, руководилац обавештајне службе 16. дивизије, Дванаестог корпуса, Главног штаба Војводине и Треће југословенске армије.

¹² Исто; Александар Бакић „Борбе 2. бригаде 16. дивизије за село Мославину,” ВИГ 2-3/1956.

Баце — тихог, сталоженог и доброћудног човека, великог и цењеног друга и оданог комунисте, способног обавештајца и старешине међу нама више нема. Али у нама Баца и многи његови и наши погинули другови живе и живеће као светли ликови наше велике ослободилачке борбе и револуције.

На десну обалу Драве, у Подравину, пребачена је 13. децембра и главнина 1. војвођанске бригаде. Њена два батаљона су још била у Печују као његова посада. Штаб 1. бригаде — командант Жика Стојшић и политички комесар Јован Штоковац — повезао се одмах са штабом 2. бригаде ради припрема за трећи напад на Мославину. Било је предвиђено да 2. бригада (1, 2. и 4. батаљон) предузму коицентричан напад на место и на Вашариште, главно упориште у Мославини; два батаљона 1. бригаде да нападну Вићево, сп^ече бекство непријатеља из Мославине ка Вићеву и онемогуће интервенцију његових снага из Доњег Михаљца; један батаљон 4. бригаде требало је с леве обале Драве да врши ватрени притисак на Мославину и тиме потпомаже дејства 2. бригаде.¹³

Овај трећи напад почео је ноћу 13/14. децембра у 22 часа, после петнаест минута артиљеријске припреме. У силовитом налету 2. бригаде Мославина је поново заузета. Међутим, пред Вашариштем, где се налазио главни чвор одбране места, сва три батаљона су опет застала. Сва непријатељева барбена и «еборбена возила су одједном упалила велика светла и заслепила очи нападача, који су застали изненађени пред бункерима, жичаним препрекама и минским пољима. Непријатељ је убитачном ватром обасуо наше борце, који су се видели као по дану. Све до зоре батаљони су пред Вашариштем стајали као укопани. Најзад је пглаб 2. бригаде донео одлуку да се јединице повуку у центар села и да се ту укопају. Непријатељ тада отпочиње са серијом противнапада. Међу неким новим барцима је под притиском ватре и тенкова настала мала пометња. Штабови су то брзо учили и јединице

¹³ Зборник 1/10, стр. 663/667; Иво Матовић „Повратак ратника“, Ж. Атанацковић „Војвођански пролетери“.

су повучене испред меета и до Чађавице под борбом. У току тог повлачења уништена су једна непријатељска борна кола. Губици непријатеља нису регистровани, али су по нашим проценама били велики. Друга бригада је имала 6 мртвих, 30 рањених и 5 несталих бораца.

За то време и напад 1. бригаде на Вијево и борбе на правцу Мославине — Доњи Михаоца завршене су неуспешно. Оба батаљона 1. бригаде су лутала и стигла у напад на Вијево са закашњењем. У моменту напада батаљони су се сусрели са непријатељевом колоном од 150 војника, два тенка и четворо борних кола, која »су од Доњег Михаоца ишли према Мославини. После тешке двочасовне борбе 2. и 4. батаљон 1. бригаде морали су се повући за Чађавицу. Уништена су једна непријатељска борна кола и један камион. Губици 1. бригаде били су 5 рањених и 7 несталих бораца.¹⁴

После овог, трећег напада на Мославину 1. и 2. бригада прелазе у одбрану на положајима око Мославине и Чађавице, где ће остати еве до пристизања у Подравину и осталих јединица 16. дивизије, а убрзо и 36. и 51. војвођанске дивизије.¹⁵

2. У САСТАВУ 3. ЈУГОСЛОВЕНСКЕ АРМИЈЕ

У зиму 1944. и у пролеће 1945. положај нацистичке Немачке био је готово безнадежан. Притиснута ударима енага антихитлеровске коалиције са истока, запада и југа, она је само одлатала дане свог коначног слома. На истоку је Црвена армија у зимској офанзиви остварила дубоке продоре на лењинградском, прибалтичком, белоруском и украјинском фронту, ослободивши Варшаву — 17. јануара, Лођ — 19. фебруара, Будимпешту — 13. фебруара, Познањ — 24. фебруара. Кистрин — 12. марта и образовала неколико мостобрана на Одри за даље операције према

¹⁴ Исто.

¹⁵ Исто.

Берлину. Средином марта Црвена армија се налазила на линији: Одра — Словачке рудне планине — Естергом — Блатно језеро — Драва. Вршила је убрзане припреме за наносење одлучујућег удара главним снагама према Берлину, а помоћним према Прагу и Бечу. У Арденима су англоамеричке армије у току зиме 1944/1945. зауставиле немачку противофанзиву и до 9. марта 1945. заузеле Келн, Ремаген, Кобленц и избиле на Рајну. Крајем марта прешле су Рајну и наставиле офанзиву ради уништења немачких снага и ради спајања са Црвеном армијом. Њихове операције у Италији су се одвијале нешто споријим темпом. Вршене су припреме за пролећну офанзиву у долину реке По.¹⁶

Ослободивши Србију, Македонију, Косово и Метохију, Црну Гору, Херцеговину, Далмацију и Војводину,¹⁷ Народноослободилачка војска Југославије успоставила је стратегијски фронт према непријатељу и створила стабилну и пространу позадину на коју се могла ослонити. Тиме је свој део стратегијског фронта псвезала у Подунављу са левим крилом Црвене армије, а преко Јадрана са фронтом англоамеричких армија у Италији. Пред Народноослободилачком војском је стајао задатак да се припреми за зимске операције и за пролећну офанзиву свих савезничких армија против нацистичке Немачке. У том правцу је НОВЈ у зиму 1944/1945. извела више оперативних подухвата. Дошло је и до значајних измена у саставу, Сројном стању и наоружању њених јединица; створене су нове јединице родова и служби и образован Корпус народне одбране Југославије за осигурање позадине. Врховни штаб је 1. јануара 1945. издао наредбу о образовању 1, 2, 3. и 4. армије. Врховни командант је 1. марта издао наредбу о преименовању НОВ и ПОЈ у Југословенску армију, а Морнарице НОВ и ПОЈ у

¹⁶ Ратни дневник немачке Врховне команде, књ. 4, део II, превод стр. 1580; Архив ВИИ: „Ослободилачки рат народа Југославије 1941—1945“, књ. 2, стр. 505, 547, 636; „Хронологија“, стр. 1093.

¹⁷ Исто.

Југословенску ратну морнарицу. У исто време Врховни штаб је преименован у Генералштаб.¹⁸

Упоредо са тим променама Народноослободилачка војска је убрзано усклађивала и своју организациону структуру и оперативно-тактичке поступке, подизала војну и политичку опремност својих кадрова и учвршћивала морално-политичко стање јединица. Она је успостављајући стратегијски фронт према непријатељу мењала и начин ратовања. Од претежно партизанског прешла је на фронтални рат. Та битна измена у начину вођења рата и велики бројни параст јединица захтевали су даље развијање и усавршавање партијске и војне организације, које ће омогућити да се на најцелисходнији начин употребе велике масе живе силе и теже борбене технике за решавање крупних оперативних и стратегијских задатака. Исто тако је и увођење теже борбене технике (артиљеријске, тенковоке, инжињеријске и друге) наметало потребу да се у врло кратком времену на њој обучи велики број војника и старешина. То је био утолико тежи задатак што знатан део мобилисаног људства ните имао никакву војну обуку и што је релативно био мален број обучених артиљераца, тенкиста, шофера, инжињераца, везиста и других.¹⁹

Састав јединица и штабова

Главни штаб НОВ и ПО за Војводину крајем 1914. године налазио се у мађарској варошици Шиклашу, јужно од Печуја. Становници Шиклоша и других меета у околини Печуја су срдечно примили нашу војску, гледајући у њој и у нашем НО покрету и ослободилачкој борби веснике и свог националног и социјалног ослобођења.²⁰ Ту у Шиклошу 1. јануара 1945. стигла је наредба врховног команданта маршала Јо-

¹⁸ Ослободилачки рат, књ. 2, стр. 507—508; Зборник II/2, стр. 623; Архив ВИИ, к. 253-А, бр. рег. 3-1/6, к. 486, број рег. 10/3, 13/2.

¹⁹ ИРПНЈ бр. 7362/1 5-7/45.

²⁰ ИРПНЈ, број 6995/IV 2-119/44, 7394/1 1-17/45.

сипа Броза Тита о реорганизацији Главног штаба Војводине и штаба 12. ударног корпуса и образовања 3. армије. У њен органски састав су ушле 16. дивизија (1, 2, 4, 15. и Артиљеријска бригада), 36. дивизија (3, 5, 6, 11. и Артиљеријска бригада) и 51. дивизија (7, 8, 12, 14. и Артиљеријска бригада) ранијег 12. ударног корпуса.²¹ Штабу 3. армије су у оперативном погледу били потчињени 6. корпус (12. и 40. дивизија, Посавски, Диљски и Пожешки НОП одред) и 10. корпус (32. и 33. дивизија, Загорска бригада, Мословачки, Калнички, Загребачки и Загорски НОП одред).²²

На дан формирања и даље штаб 3. армије сачињавали су: командант генерал-лајтнант Коста Нађ, политички комесар пуковник Бранко Петричевић, заменик команданта пуковник Мате Јерковић и начелник штаба пуковник Вукашин Суботић.

Штаб 12. корпуса је још пре формирања 3. армије био укинут. Међутим, потребе руковођења операцијама диктирале су да се образује један нови оперативни штаб са истим називом. Састав тог новог штаба Дванаестог корпуса сачињавали су: командант генерал-мајор Глиго Мандић, политички комесар пуковник Јово Капичић и начелник штаба мајор Едуард Ребула. Под оперативним руководством тог штаба стајале су 16, 36. и 51. дивизија.²³

Штаб 16. ударне дивизије сачињавали су: командант пуковник Марко Перичин, политички комесар потпуковник Милош Пајковић, начелник штаба капетан Живорад Михаић, командант позадине потпуковник Илија Богдановић. У штабу постоје Оперативни одсек на челу са поручником Славком Крстеканићем; Обавештајни одсек — са капетаном Миленком Радвановим; Персонални — са поручником Олгом Струјић; Шифрантски — са капетаном Николицом Јовановићем; Пропагандни — са капетаном Живком Малим; **СВТСКН** — са потпоручником Александром Јелићем; ОЗН — са мајором Мутимиром Поповићем; Артиље-

²¹ Архив ВИИ, к. 291, бр. рег. 2-1/1; Архив ИРПНЈ бр. 7401/1 1-80/45.

²² Архив ВИИ, к. 292, бр. рег. 4-1/3.

²³ Исто.

ријоки — са мајором Мухамедом Кахрићем; Инжињеријски — са поручником Младеном Тагићем; Одсек за везу — са поручником Бором Лаушевићем; ИнтендантУРа — са /поручником Светозаром Панићем; Санитетски — са поручником др-ом Николом Топаловићем; Ветеринарски — са Слободаном Добричићем; Мобилизацијски — са поручником Бошком Косанићем и други одсеци²⁴

Штаб 2. бригаде 16. дивизије сачињавали су: командант потпуковник Сулејман Омеровим Цар, политички комесар мајор Јосип Клаић, заменик команданта Глиша Опачић, помоћник политичког комесара Риста Алексић, начелник штаба Бошко Никшић, обавештајни официр Пера Јовановић, интендант Стојан Стојнић.

У штабовима батаљона 2. бригаде били су следећи руководиоци: 1. батаљон — командант Веља Олић, политички комесар Митар Станојловић, заменик команданта Бранко Мандић, помоћник политичког комесара Драган Тадић; 2. батаљон — командант Владо Ловић, политички комесар Љуба Ранитовић, помоћник политичког комесара Никола Дозет; 3. батаљон — командант Никола Закић, политички комесар Светозар Савић, заменик команданта Љубан Јовановић, помоћник политичког комесара Рајко Дурић; 4. батаљон — командант Милован Савин, политички комесар Никола Маринковић, заменик команданта Радован Чортановачки, помоћник политичког комесара Петар Малетић.²⁵

Бројно стање и наоружање, распоред и задаци јединица 16. дивизије и 2. бригаде

На д?н формирања 8. југословенске армије у 16. дивизији било је 7.200, а у 2. бригади око 1.900 другова и другарица. Шеснаеста дивизија имала је четири пешадијске бригаде (1, 2, 4. и 15. бригада), Артиљеријску бригаду и приштапске јединице. Друга бригада је имала четири пешадијска батаљона и самосталне је-

²⁴ Изјаве припадника 16. дивизије и 2. бригаде.

²⁵ Исто; Изјава бораца 2. војвођанске бригаде.

динице и установе при штабу бригаде. Наоружање јединица су сачињавале: пушке, пушкомитраљези, митраљези, аутомати, револвери, гвротивтенковске пушке, лаки и тешки минобацачи, топови, офанзивне и дефанзивне бомбе. Оружје и муниција су били различитог порекла: из плена од немачких и кислиншких јединица и из помоћи добијене од СССР и западних савезника.²⁶

Различито наоружање чинило је још сложенијим ионако сложен проблем снабдевања муницијом. Понекад је било доста муниције за совјетске пушке и пушкомитраљезе, а недостајало је за наоружање енглеског и немачког порекла. Нови борци, којих је у бригадама било и до 70%, а који нису раније служили војску, нису ни стигли да савладају све техничке и тактичке особине и правила гађања новим оружјем. Одећа и обућа бораца у овим зимским условима била је више него слаба. Око 500 бораца у 16. дивизији било је сасвим босо; у 2. бригади је 170 бораца било са лошом обућом, а велики број је био без шињела и са старим похабаним блузама и чакширама.²⁷

Примери омладинаца који су на положају или пред борбу молили старешине да им напуне пушку то најбоље потврђују. То потврђују и извештаји наших команданата 1. и 2. бригаде у нападу на Мославину, у којима се каже да су слабо одевени и боси борци упадали до појаса у блато да би извршили постављени задатак. „ . . . Било је случајева да су појединци, који нису могли ићи, остајали и борили ее до последњег метка. Било је бораца који су са себе све бацили да би из борбе изнели само своје оружје . . . ”²⁸

Упркос свега тога морално-политичка свест и борбени дух бораца и старешина били су на изванредно високом нивоу. Тако високи морал и борбеност бораца и старешина потврђени су бројним примерима поједи-

²⁶ Архив ВИИ, к. 291, бр. рег. 2/1; к. 292, бр. рег. 4/3, 6/9; к. 211, бр. рег. 17/9, 51/8, 5/9; к. 954, бр. рег. 1/3, 1/4, 1/5, 2/1.

²⁷ Исто.

²⁸ Архив ВИИ, к. 951, бр. рег. 5/3.

наца, група и читавих чета, батаљона и бригада у борбама на вировитичком мостобрану „ . . . Наше јединице" — стоји у једној сцени штаба Треће армије — „показале су високи м-орал и борбени дух и велику издржљивост у савлађивању свих борбених напора. Има низ примера масовног херојства како код пешадијских, тако и код артиљеријских јединица . . . Доста велики губици у људству и материјалу имају се углавном приписати баш херојском држању појединих пешадијских и артиљеријских јединица, које су до последњег метка, па и човека, издржале у борби на својим положајима . . ." ²⁹

У зиму 1944/1945. пред фронтом 3. армије (њене 16, 36. и 51. дивизије) у Славонији и Подравини су се налазиле веома јаке непријатељске снаге: на десној обали Драве, од села Даља до села Чађавице, био је 91. армијски корпус са штабом у Нашицама (11. «пољска ваздухопловна дивизија; борбена група „Фишер" — састава 68. извиђачки батаљон, два пионирска батаљона, један полицијски батаљон, једно тенквско одељење и неколико батерија; борбена група „Гајгер" — неколико полицијских пукова и јединице за осигурање); 15. коњички козачки корпус са штабом у Подравској Слатини (1. и 2. козачка дивизија и неколико полицијских батаљона) на десној обали Драве од села Чађавице до Вировитице; 1. усташко-домобранска дивизија на проеторији Бјеловар, Питомача, Клоштар, Ђурђевац; делови 264. дивизије на терену Чађавице — Мославине; 297. дивизија у рејону Нашице и Ђурђеновац; 7. СС „Принц Еуген" дивизија на подручју Папука. ³⁰

Јединице 3. армије биле су на левој обали Драве, а 6. и 10. корпус и део снага 16. дивизије у Подравини. Шеснаеста дивизија са 1. и 2. бригадом се налазила на прсторји Чађавице и Мославине. Њена 4, 15. и

²⁹ Архив ВИИ, к. 291, бр. рег. 1/3, 6/1.

³⁰ „Завршне операције за ослобођење Југославије 1944—1945", стр. 476; Архив ВИИ, к. 293-А, бр. рег. 8/14; 4/12; к. 292, бр. рег. 6/2; к. 136, бр. рег. 17/9, 6/9, 8/4; к. 101, бр. рег. 4/14, 2/30; Дневник немачке Врховне команде — превод; к. 1396. бр. рег. 22/6; к. 590, бр. рег. 10/5.

Артиљеријска бригада на левој обали Драве вршиле су припреме за пребацивање у Подравину.³¹

У предстојећим, веома сложеним и динамичним борбама, које ће у зиму 1944/1945. водити јединице 3. армије на Драви, вировитичком и болманском мостобрану, а затим и у пролећној офанзиви 1945, штабови и њихови органи имали су пуне руке послова. Требало је до краја обезбедити јединствено схватање и остварење свих заповести и наређења врховног команданта; оспособити штабове и старешине да успешно руководе и командују својим јединицама; да имају сталан преглед ситуације и да знају могућност својих и непријатељских снага. Њихови оперативни органи требало је да са другим органима непрекидно студирају непријатеља и сопствене снаге, земљиште и метеоролошке услове, да организују садејство пешадије, артиљерије, везе и авијације; да разрађују планове и заповести и припремају документа за тајно командовање трупама; да воде операцијске дневнике и пишу извештаје о борбама својих јединица; да предвиђају покрете и прегрупацрлу јединица, да организују мере борбеног и позадинског обезбеђења; да сређују и уопштавају искуства из борби и организују обуку штабова и јединица итд.

Истичући брз развој догађаја на фронту штаб 16. дивизије захтева да се јединице држе чврсто у рукама, да се изводе брзи и смели покрети на предвиђеним правцима, да се одважно туче непријатељ и ремете његови планови.³² Кроз многе курсеве са десетарима и водницима водова, командама чета и штабова батаљона, а затим кроз војностручну обуку бораца у пешадијским, артиљеријским, инжињеријским, извиђачким и позадинским јединицама — дограђивало се војностручно знање старешина и бораца о фронталном начину ратовања.

И обавештајни органи су у зимским операцијама и у пролећној офанзиви имали бројне и деликатне за-

³¹ Архив ВИИ, к. 291, бр. рег. 1/3; к. 954, бр. рег. 2/1; к. 292, бр. рег. 6/3.

³² Штаб 16. дивизије, осврт јединицама од 8. фебруара 1945, Архив ВИИ, к. 954, бр. рег. 1/2.

датке. Они су били организатори и носиоци обавештајно-извиђачке делатности; планирали су и усклађивали целокупну обавештајну делатност у јединицама на фронту и у позадини; руководили су радом извиђачких јединица и употребљавали их према плану и одлукама својих штабова; систематски су прикупљали, обрађивали и троучавали податке о непријатељу и земљишту и правовремено упознавали своје штабове и друге команде; сарађивали су са обавештајним органима виших и суседних штабова и јединица; припремали су извиђачко-обавештајне органе и јединице за извршење посебних задатака; организовали саслушавање заробљеника и пребеглица, итд.

Обавештајни органи су заједно са органима ОЗН одиграли видну улогу и у борби против непријатељске обавештајне службе. Тако су, на пример, марта 1945. ухваћена два непријатељска шпијуна. Један је од шефа Гестапоа у Осијеку био упућен за Апатин, где је имао да дође у додир са једном мештанком Немцом и од ње сазна: да ли су Руси у последње три недеље пребацивали неку артиљерију и тенкове преко моста на Батини у правцу Барање. Други шпијун је требало да установи: у којим се селима налазе Нагпе, а у којим бугареке јединице; да ли наше јединице имају „каћуше“; да ли су поправљени мостови на лутевима ка Печу-ју итд. Наравно ови подаци ОЗН су добро дошли обавештајним органима при доношењу закључака о намерама непријатеља.³³

Органи и јединице артиљерије били су још у фази свог организационог учвршћења, попуне људством и материјалним потребама. Тако, на пример, новоформиране артиљеријске бригаде у 16, 36. и 51. дивизији нису имале довољно средстава за везу. Поједини руководиоци и многи борци који су попунили артиљеријске јединице нису имали ни потребно предзнање о руковању артиљеријским оруђима и о техници гађања, о употреби разноврсног наоружања артиљеријских јединица и др. Обука тог људства извођена је убрзаним темпом у месима формирања артиљеријских

³³ Сећања генерал-мајора ЈНА Александра Бакића.

бригада, али је настављена и у предаху између маршева и борби.³⁴

И младе инжењеријске јединице и органи инжењерије били су у овом периоду тек у процесу учвршћења и папуне људством и материјалним потребама. За старепшне и борце инжењеријских јединица такође су одмах организовани курсеви и убрзана обука ради стицања потребних знања из тактике инжењерије, рушења и минирања, мостоградње и прелаза река, фортификацијско-техничких радова, оправке и одржавања комуникација, инжењеријско-техничког енабдевања итд. Један од таквих курсева у Шиклошу, који је трајао само месец дана, дао је језгро кадрова зл инжењеријске јединице по дивизијама и бригадама. Већ у првим данима 1945. млади инжењерци су морали да положи испит у мостоградњи и они су га, подигавши мост на Драви код Барча, положили са успехом. У припремама за пролећну офанзиву 1945. инжењеријске јединице су израдиле више јуришних чамца, весала, дрвених понтона, врангија, распорних конопаца, ленгереких ужета, кланфи итд. Они су исто тако вршиле запречавање, рушење и разминирање и одржале у исправности комуникације Осиек — Нашице — Подравска Слатина — Вировитица — Вараждин.³⁵

У веома сложеним и динамичним борбама, какве су наше јединице водиле на Драви, на вировитичклом и болманском мостобрану, и у 'пролећној офанзиви, биле су и јединице и органи за везу стављени у ванредно сложenu ситуацију. Требало је командама и штабовима обезбедити сигурну и непрекидну везу командовања, обавештавања, садејства и везу са претпостављеним, потчињеним, еуседним и садејствујућим јединицама, а средстава везе, нарочито телефонског кабла, није било довољно. Тај се проблем још више заострио у гоњењу непријатеља, када се дневно напредовало и по 20 км, а веза је упркос великих расто-

³⁴ Архив ВИИ, к. 291, бр. рег. 6/1, 1/2.

³⁵ Архив ВИИ, к. 291, бр. рег. 6/1; Блажо Јанковић „Инжењерија у НО рату“, Војно дело бр. 12/1956; Сећања генерал-мајора Александра Бакића.

јања морала да функционише. Прикулљало се свако парче кабла; организовани су различити курсеви за оспособљавање радиста, телефониста и других.³⁶

Организацијско-мобилизацијски и иерсонални органи су такође имали веома много посла. Требало је формирати и попунити нове артиљеријске бригаде и дивизионе, батаљоне инжињерије и везе, органе, установе и службе са одговарајућим борачким и старешинским кадровима. Ваљало је мобилисати нове борце каместо оних који су свакодневно гинули или били рањени, затим стално занављати сточну и материјалну попуњу, да би једнице могле извршити поверене им задатке.³⁷

Персонални органи су врло брзо нашли своје место и остварили евиденцију и лрађење официрског и подофицирског кадра; бринули су се о њиховом унапређењу, одликовању и размеињају. Али је пред њима за све време стајао горући проблем помањкања кадрова. „ . . . Извлачењем великог броја руководилица из наших јединица" — писао је Централном комитету КПЈ комесар 3. армије — „нго је урађено за последња два-три месеца, створен је доста акутан проблем помањкања руководилица . . ."³⁸

Позадинске јединице и установе бринуле су се о позадинском обезбеђењу; организовале су санацију бојишта и прикупљање, коришћење и евакуацију ратног плена; старале су се о евакуацији и збрињавању ратних заробљеника; бринуле о људској и сточној исхрани, интендантекој опреми и средствима кпоходним за живот и борбу, снабдевале јединице артиљеријско-техничким, мототехничким и погонским средствима и деловима; обезбеђивале заштиту здравља људства и стоке, збрињавале рањенике и болеснике и снабдевале јединице санитарским и ветеринарским средствима. Армијска и дивизијска служба снабдевања су набављени и прикупљени материјал дотурале у јединице.

³⁶ „Ударник" — орган 3. армије бр. 17 од 20. априла 1945; Архив ВИИ, к. 291, бр. рег. 6/1, 1/2; Сећања генерал-мајора Александра Бакића.

³⁷ Архив ИРПНЈ бр. 6995/IV 2-119/44; 7394/1 1-17/45.

³⁸ Исто.

Сваки борац је био снабдевен резервним obroком хране и потребним првим завојем. У армијској, дивизијском, бригадном и месним радионицама биле су организоване лакше оправке транспортних средстава, возарске опреме, наоружања, одеће и обуће. За потребе армије радиле су фабрика штофа у Бездану и шећера у Белом Манастиру.³⁹

*Партијско-политички и
културно-просветни рад*

Централни комитет КПЈ поставио је 14. јануара 1945.⁴⁰ свим партијским организацијама и армији крупне организационо-партијске и војно-политичке задатке ради даљег учвршћења и изградње јединица у модерну армију. Требало је политички васпитавати масе нових војника, упознавајући их систематски са циљевима, развојем и тековинама НО борбе; усавршавати и развијати војну организацију, војностручно оспособљавати нове војнике да буду мајстори свог оружја и припремити командни кадар за руковођење фронталним борбама; омасовити партијске и скојевске организације новим члановима КПЈ, кандидатима и скојевцима, који су већ доказали своју оданост нашој борби и Партији; требало је, у вези са степеном развоја армије, даље развијати и усавршавати организациону структуру партијске и скојевске организације и њихових руководстава; усавршавати и богатити методе и садржаје рада партијско-политичких органа и партијско-политичког и културно-просветног рада.⁴¹

Партијским радом у дивизијама све до марта 1945. руководе дивизијски комитети на челу са помоћником политкомесара дивизије. У бригадама то чине помоћници политичких комесара бригаде, односно помоћници комесара батаљона, који стоје на челу батаљонских

³⁹ Архив ВИИ, к. 211, бр. рег. 11/7; к. 291, бр. рег. 6/1, 1/2; „Ударник“ број 14 од 28. марта 1945; Ђока Ивановић, генерал-мајор „О снабдевању у НО рату“, Војно дело број 12 од 1956.

⁴⁰ Архив ИРПНЈ бр. 7362/1 5-7/45; 12549/1 1-48/45.

⁴¹ Исто.

бироа. Исто тако, у дивизијама и бригадама делују и полит-одјел, као инструкторски органи Централног комитета КПЈ, са задатком да пруже помоћ партијским руководствима и организацијама у свим партијско-политичким питањима.⁴²

Централни комитет Комунистичке партије Југославије, у циљу даљег развијања партијске и скојевске организације у војсци, упутио је 21. марта 1945. свим јединицама нову директиву за наредну етапу у организацији рада и развоју Партије у војсци. По тој директиви политички комесар армије, дивизије и бригаде, равноправан члан с командантом, постао је руководилац партијске организације и партијско-политичких органа у својој јединици. Преко политичких комесара батаљона и својих бригадних **ПОЛТИЧКИХ** одсека политички комесар бригаде је руководио и усмеравао целокупну партијско-политичку и културно-просветну делатност у јединицама.

У наредном лериоду у политичким одсецима бригада, који се поступно формирају и у условима непре-

Делегати 16. војвођанске НОУ дивизије на Првом конгресу УСАО ВОЈВОДИНЕ у Новом Саду

⁴² Исто.

кидних борби и маршева развијају, стварају се следећи сектори делатности: организационо-партијски, агитационо-пропагандни, кадровски и омладински. Политички комесари су као шефови политичких органа својих јединица руководили свим тим секторима. Исто тако су политички комесари руководили и скојевским организацијама, а за тај рад су у политичким органима постојали и одговарајући инструктори. Партијске ћелије су деловале у сваком батаљону, с тим што су по четама и штабовима постојала и партијска одељења. На челу ћелије стајао је батаљонски биро, а на челу одељења секретар. Батаљонским бироом руководио је секретар бироа. Он је био партијски одговоран и пред комесаром батаљона и пред комесаром бригаде, док је секретар одељења био одговоран и пред комесаром чете и пред батаљонским бироом.⁴³

Организационопартијска делатност политичких комесара, политичких одсека и читаве партијске и скојевске организације обухватала је даљи развој КПЈ и СКОЈ-а у вези са степеном развоја наше НО борбе и армије: учвршћење руководеће улоге КПЈ на свим секторима активности; пријем нових чланова КПЈ, кандидата и скојеваца; теоретску и практичну припрему чланства да може руководити својим јединицама и да се може правилно поставити у свакој ситуацији као реализатор линије КПЈ.

У раду партијске организације у овом периоду се још испољавала превелика ангажованост Партије у сферативним задацима штабова и команди или обратно у наметању штапских одлука партијској организацији и руководству. Било је примера и спорог и једностраног реаговања на поједине проблеме, али и појава да се неки проблеми само констатују и не анализирају свестрано и не решавају до краја. Код батаљонских бироа се осећало помањкање иницијативе и самосталности у раду. Помоћ партијске организације СКОЈ-у није у неким јединицама била систематска и свестрана. Неконкретност или пренатрпаност проблема у дне-

⁴³ Архив ИРПНЈ бр. 12549/1 1-48/45.

вним радовима је била заједничка карактеристика многих бироа и ћелија, одељења и скојевских актива.⁴⁴

Делатност политичких комесара и политичких органа у политичком и културно-просветном васпитању војника и старешина одвијала се у духу наредбе врховног команданта од 13. децембра 1944. о организацији пропагандног и културно-просветног рада у НОВЈ.⁴⁵ Политичко васпитање се изводило методом радних и политичких конференција у ваду, чети, батаљону и бригади. Дух отворене и другарске критике и самокритике на овим конференцијама био је доминантан, јер се од критике није могао нико изузети — ни руководиоци ни борци. То је доприносило брзом отклањању уочених грешака, јачању свесне и чврсте војничке дисциплине и борбености, развијању другарских односа у колективу и правилних односа према народу.⁴⁰

Културно-просветна делатност у јединицама и у народу била је веома богата и разноврсна. Њене главне форме биле су: олисмењавање неписмених, предавања из области историје, географије, економије, астрономије и друга; читалачке групе за читање литературе; хорови и позоришне групе; четни, батаљонски и бригадни листови, међу којима се најчешће спомиње „Ударник“, лист 1. батаљона 2. бригаде.⁴⁷

Иако су културно-просветним радом руководили политички комесари **И ПОЛИТИЧКИ** органи, **У** његовом развијању су значајну улогу одиграли културно-просветни одбори тој четама и батаљонима.⁴⁸ Њихови чланови су били војници, најчешће скојевци и старешине које су испољавале највише воље и смисла за ту делатност. Скојевци, омладинци и омладинке су том раду давали младалачки жар, полет и масовност. Кад

⁴⁴ Архив ИРПНЈ бр. 7400/1 1-65/45, 7402/1 1-79/45, 7401/1 1-80/56, 6345/IV 1-122/44, 7394/1 1-17/45, 6995/IV 2-119/44.

⁴⁵ Јосип Броз Тито, „Стварање и развој Југословенске армије“, стр. 286, Београд, 1949. године.

⁴⁶ Архив ИРПНЈ бр. 7400/1 1-65/45, 7402/1 1-79/45, 7401/1 1-80/45, 6345/IV 1-122/44, 7394/1 1-17/45, 6995/IV 2-119/44.

⁴⁷ Архив ВИИ, к. 9, бр. рег. 1/3-8/3; Библиографија издања у НОР 1941—1945, Београд 1964; Штампa НОВ у Војводини, Грађа за библиографију, Нови Сад 1962.

⁴⁸ Исто.

год је ситуација дозвољавала, културно-просветни одбори су организовали приредбе за вјзнихе са политичким и културним програмом. Али су те приредбе биле честе и у народу. У погледу квалитета посебно се истичу приредбе позоришне групе 3. армије и 16, 36. и 51. дивизије. Тако је печујски лист „Uj Dunantul" дзнео забелешку о успешнзј приредби Уметничке ех:пе 3. армије, у којој се топлим речима истиче:

„... У Печују је неколико дана боравио Уметнички ансамбл Пропагандног одељења Треће југословенске армије. Он је дао врло успелу и интересантну приредбу у Народном позоришту... Оно што је пружио ансамбч било је оригинално и интересно и сви смо осетили да је и ауторе и извођаче у њиховом стварању надахњивала епопеја крваве борбе за слободу. Највећи успех пожелп су чланови хора народним и партизанским песмама. Програм партизанског уметничког ансамбла не само да је представљао музички ужитак него је и на пољу глуме и рецитације оставио снажан утисак.."⁴⁹

Краће речено партијске организације и политички органи су таквом активношћу допринели да се живст бораца и старешина испуни богатим политичким и културним садржајем. То је доприносило не само њиховој даљој идеолошкој и културној надградњи него је тај рад учвршћивао морално-политичке и борбене вредности сваког појединца и јединице у целини да истрају до краја у борби — до коначне победе над окупаторима и домаћим квислинзима.

Борбе око Мославине и Чађавице

Борбена дејства 6. и 10. корпуса (напад 2. војвођанске бригаде на Мославину и борба 1. бригаде 16. дивизије око Виљева и Мославине) тешко су падала непријатељу, па се зато одлучио да се што пре ликвидира вировитички мостобран и наше јединице одбаце са тог подручја. За то је ангажовао: 1. и 2. хозачху коњичху дивизију 1. козачког корпуса; делова 11. ваздухопловне пољске дивизије, борбену групу

⁴⁹ „Ударник" бр. 5 од 4. фебруара 1945.

„Фишер“; 15, 16. и 17. усташки батаљон, 2, 8, 9. и 10. полицијски батаљон; делове 1. пука Павелићеве телесне бригаде и снаге домобранске 1. дивизије.⁵⁰

Противофанзива непријатеља ради чишћења вировитичког мостобрана почела је 20. децембра од Загреба према Копривници и Вировитици, где се налазила 32. дивизија 10. корпуса. У тим нападима непријатељу је успело да потисне јединице ове дивизије и да заузме Вирје и Ђурђевац, а 28. децембра и Клоштар и Питомачу.⁵¹ Пошто је прикупио и средно своје снаге на простору Нашице, Доњи Михољац, Осиек и Ђаково, непријатељ је половином децембра почео нападе и на 6. корпус, ојачан 33. дивизијом 10. корпуса. На том сектору успео је до краја децембра да заузме само село Левањска Варош.⁵²

Напади непријатељских снага из Мославине почели су тек 18. децембра 1944. према положајима 1. и 2. војвођанске бригаде 16. дивизије на линији: Чађавица — Адолфово Село — Доње Базије — Добровић — Чачинци. Кад су око 200 војника, праћених са три тенка, пришли положајима 1. војвођанске бригаде испред Чађавице налетели су на минирани терен, а затим су са блиског одстојања обасути убитачном ватром. Погинуло је око 50 војника, док су се остали дали у панично бекство.⁵³ Четири дана касније, 22. децембра око 10 часова пре подне, 350 Немаца и усташа из Мославине предузели су насилно извиђање према Чађавици, а исто тако и 200 војника према селу Црнцу. Испред Чађавице, у тзејону пустаре Орешњак и Мартинга, непријатеља је разбила 1. бригада и одбацила га према Мославини. Групу која је пошла према Црнцу дочекао је изненадном блиском ватром 2. батаљон 2. бригаде у висини шуме Храстник. Погинуло је око 30, а рањено више непријатељских војника.

⁵⁰ Архив ВИИ, к. 291, рег. бр. 1/3; к. 70-А-V, бр. рег. 1/1-а; Изјава генерала Лера; Срета Савић, „51. војвођанска дивизија“, Војноиздавачки завод, Београд, 1974.

⁵¹ Исто.

⁵² Архив, ВИИ, к. 291, бр. рег. 1/3; к. 213, бр. рег. 11/7, к. 2395, бр. рег. 4/4.

⁵³ Зборник 1/10, стр. 667, 668; Архив ВИИ, к. 951. бр. рег. 57-1/9, 57-4/2.

Остали су се у нереду повукли према Мославини. Губици 2. бригаде били су 2 мртва и 3 рањена.⁵⁴

Убрзо после тога, 27. децембра, непријатељ је предузео нови дрзак испад из Мославине агрема Чађавици. Тада је око 400 Немаца и усташа пришло положајима 1. бригаде на линији пустара Мартинци — Крченик. И они су дочекани снажном ватром са блиског одегојања, а нарочито ватром минобацача, тако да су имали 30 мртвих и 40 рањених. Губици 1. бригаде били су један мртав и 4 рањена. После тога, 29. децембра, непријатељске снаге из Ђурђеновца предузеле су концентричан напад према Феричанцима, где се налазио 2. батаљон 2. војвођанске бригаде. Но, и овај напад непријатеља је заустављен и његове снаге одбачена назад у Феричанце. Истог дана у рејону Црнца 3. батаљон ове бригаде је нанео непријатељу губитке од 10 мртвих.⁵⁵

Све те и друге жестоке борбе 6. и 10. корпуса, 1. и 2. војвођанске бригаде 16. дивизије биле су само почетак оштрих и динамичних окршаја са непријатељем који је упорно настојао да ликвидира вировитички мостобран. Ове борбе ће бити настављене у јануару и првим данима фебруара 1945, све до ттовлачења јединица 3. армије на леву обалу Драве.

*Офанзива јединица 3. армије ради проширења
вировитичког мостобрана*

Према замисли штаба 3. армије требало је од судном одбраном јединица Шестог и Десетог корпуса и 1. и 2. бригаде 16. војвођанске дивизије задржати слободну територију вировитичког мостобрана и створити потребне услове за пребацивање 36, 51. и преосталих делова 16. дивизије из Барање и Мађарске преко Барча у Подравину и Славонију, а затим, тако ојачаним снагама предузети офанзивна дејства ради даљег проширења вировитичког мостобрана. Ради тога

⁵⁴ Исто.

⁵⁵ Исто.

је штаб Треће армије крајем 1944. године предузео следеће конкретне мере: наредио је штабу 16. дивизије да своје две бригаде и део артиљерије постави на линију Чађавица — Чачинци — Подравска Слатина, одакле ће наставити са пресецањем комуникација према Нашицама и Мославини; Шестом и Десетом корпусу издао је 4. јануара заповест да енергично нападну непријатеља на линији Шпишић — Буковица — Питомача — Клоштар — Ђурђевац и да по сваку цену одрже оперативно подручје на сектору Вировитица, Подравска Слатина и Нашице и тиме омогуће пребацивање свих јединица 12. корпуса на ову територију. После тога имала је да уследи одлучна офанзива 3. армије правцима који ће бити накнадно одређени. У исто време издао је 10. јануара наређење за смену 36. и 51. дивизије, с тим што би њихове положаје на левој обали Драве преузела 11. и 12. бугарска дивизија, а оне би хитно кренуле према Барчу ради пребацивања на вировитички мостобран.⁵⁶

Већ 4. јануара 1945. код Барча је на вировитички мостобран прешла 4. бригада 16. дивизије и почела да преузима положаје 2. војвођанске и Вировитичке бригаде 40. дивизије. Овамо је 15. јануара стигла и 15. бригада „Шандор Петефи“, док се Артиљеријска бригада 16. дивизије још налазила у рејонима Подравске Слатине, Чађавице и Чачинаца.

У међувремену су 1. и 2. бригада готово свакодневно водиле оштре борбе са непријатељем који је упорно нападао њихове положаје код Мославине и Чађавице. Тако је непријатељ са око 2.000 војника, 3. јануара 1945. извршио испад из Мославине и главним снагама напао 2. бригаду, а са око 300 војника и положаје 1. бригаде. Део непријатељских снага из Ђурђевоца које су истовремено нападе деснокрилни батаљон 2. бригаде био је енергично одбијен, док је на њеном левом крклу 3. батаљон водио огорчене борбе. Овај батаљон је уз помоћ 2. батаљона 1. бригаде одржао све нападе, бранећи се северно од села Црнци

⁵⁶ Зборник 1/10, стр. 666; Архив ВИИ, к. 291, бр. рег. 1/3, 2/3; к. 1396, бр. рег. 22/6, 4/1; к. 1246, бр. рег. 1/3; Срета Савић „51. војвођанска дивизија“ стр. 63—67.

и реке Карашице. Тада непријатељ своје главне скаге усмерава на положаје 1. бригаде и уз лодршку тенкава пробија њену одбрану и заузима село Мартинце. Тек у поподневним часовима 1. бригада је гротивнападом повратила изгубљене положаје. Непријатељ је већ 5. јануара поновио жестоке нападе веома широк фронт одбране батаљона 1. и 2. бригаде. Његова главнина дејствовала је правцима: Мославина — Носковци и Мославина — Црнац. Први батаљон 1. бригаде, северно од Црнца, водио је жестоку борбу и одбијао нападе тенкове и пешадије, али се око 10 часова морао повући на десну обалу Карашице. Једна непријатељева колона се кроз Чађавички поток провукла до Карашице и ударила у бок 1. батаљона, који прихвата борбу и постепено одступа до села Црнца. Тог дана је 4. бригада сменила 2. и 4. батаљон 2. бригаде код села Феричанаца. Ова два батаљона прелазе у село Црнац, где са 1. батаљоном своје 2. бригаде чине нови, али узалудни покушај да овладају положајима на Карашици.⁵⁷

Шестог јануара је 1. бригада чврсто држала положаје источно од села Адолфовац — Чађавица — Носковци — Драва, док је 2. бригада извршила мања померања и посела положаје: село Црнац — канал испред села Адолфовац — 4'ађавица. Штаб дивизије наређује да обе бригаде то вече око 18 часова понове напад и протерају непријатеља из Чађавице и села Жабљаче и да се успостави одбрана на линији Карашица — нови дравски канал. У том нападу лево крило 1. бригаде избило је на Нови дравски канал, а њен 2. батаљон и 2. батаљон 2. бригаде водили су оштре борбе са непријатељем у центру Чађавице. Међутим, и непријатељ се огорчено бранио и успео да се одржи и потисне наше јединице на полазне положаје.

Батаљоне 4. бригаде код Ферничанаца сменила је 7. јануара Осијечка бригада. После тога они прелазе у село Црнац и преузимају положаје 1. и 4. батаљона 2. бригаде, која посела положаје на одсеку Адолфовац — Чађавица. Код јединица 1. бригаде није било зна-

⁵⁷ Исто; Периша Грујић „Шеснаеста војвођанска дивизија“.

чајнијих померања. А на читавом сектору 16. дивизије од 7. до 20. јануара 1945. вршени су само повремени напади. Долазило је до местимичне борбе или ватрених двобоја без већих промена наших одбрамбених положаја.

У току 12. и 13. јануара 11. и 12. бугарска дивизија су смениле јединице 36. и 51. дивизије, после чега су обе наше дивизије форсираним маршем кренуле према Барчу. По прелазу Драве 16. јануара 36. дивизија се оријентисала према Вирзвителици, Клоштару и Питомачи — на западни сектор вировитичког мостобрана, док је 51. дивизија по прелазу Драве 20. јануара упућена у правцу Подравске Слатине и Чађавице — на источни сектор тог мостобрана.

Сада је, с доласком свих делова 16. дивизије и пристизањем 36. и 51. дивизије иницијатива на вировитичком мостобрану прешла на страну јединица Треће армије. Тридесет шеста дивизија након извршене смене јединица 33. дивизије Десетог корпуса прелази 17. јануара у одлучан напад и до 19. јануара одбацује 1. козачку коњичку дивизију, ослобађа села Вукосављевицу, Турнашицу и Седларицу и наставља гоњење непријатеља према Клоштару и Питомачи. Мраз и хладноћа лепили су грсте промрзлих бораца за обарање пушака. Многи су морали напустити јединице, одлазећи са ранама у бригадни или дивизијски санитет. Па ипак већина бораца дивизије је свесно, дисциплиновако и упорно савлађивала жесток отпор непријатеља и хладноћу.⁵⁸

Због озбиљне ситуације на сремском фронту, где је непријатељ са неколико дивизија ојачаних тенковима 17. јануара, извршио пробој фронта на правцу Сотин — Товарник, Врховни штаб је у два маха инсистирао код штаба Треће армије да 16. и 51. дивизијом предузме максималну офанзиву и према Нашицама и према Доњем Михољцу — на источном сектору вировитичког мостобрана. У вези са тим наређено је да 51.

⁵⁸ Архив ВИИ, к. 291, бр. рег. 1/3, 5/1; к. 1246, бр. рег. 1/3, 3/3; к. 590, бр. рег. 15/3, 7/3, 3/1; к. 1241, бр. рег. 16/3; к. 295, бр. рег. 3/2; Срета Савић „51. војвођанска дивизија“.

дивизија нападне и уништи непријатеља на просторији Адолфово Село, Адолфовац, Чађавица, Суха Млака и Црнац, и да овлада левом обалом Новог дравског канала; да 16. дивизија садејствује 51. дивизији у нападу на Чађавицу и да ликвидира непријатељске снаге у селима Носковци, Врањешевац, Старин и Шашево.⁵⁹ Друга бригада, на десном крилу 16. дивизије, имала је да са три батаљона дејствује од шуме Јасенак — Врањешевац према друму Чађавица — Старин.

Напад јединица 16. и 51. дивизије почео је 20. јануара у 15 часова. Непријатељ је са добро организованих и утврђених положаја лашим јединицама пружио огорчен и жилав отпор. И 2. бригада је на друму Чађавица — Старин наишла на снажан отпор непријатељске пешадије, ојачане са три тенка. Свих осам нишанција на противтенковским пушкама су у борби са тенковима изгинули. Велики губици и ванредно тешки услови — снег, хладноћа до минус 25°C, слаба одећа бораца, неукопавање и недовољно садејство пешадије и артиљерије — утицали су на штабове да донесу одлуку за повлачење јединица на полазне положаје. Шеснаеста дивизија је имала 51 потинулог и 211 рањених бораца.⁶⁰

Да би реализовао директиву Врховног штаба и наређење штаба 3. армије, штаб Дванаестог корпуса је планирао још један напад на негтријатељску избочину на Новом дравском каналу. Било је гредвиђено да главна нападна колона (1. бригада 16. дивизије и 8. и 12. бригада 51. дивизије) ликвидира посаду Чађавице, а затим да за одбрану поседне Нови дравски канал. Остале бригаде 16. и 51. дивизије имале су да на својим одсесима врше притисак на нетријатеља. Наиме оне ће, по могућству прећи у напад ради ликвидације непријатеља у Сухомлаки, Црнци, Врањешевцу, Носковцу, Старину и Шашеву. Друга војвођанска бригада је напала Врањешевац.

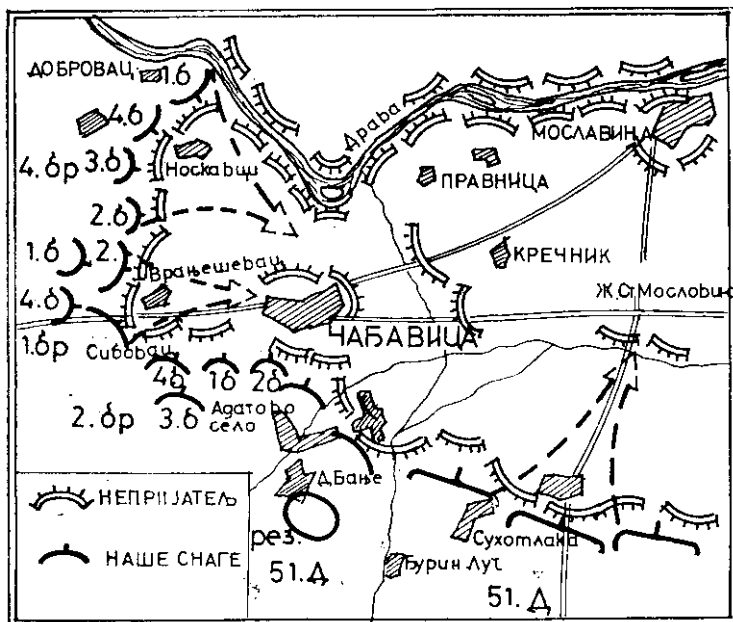
Напад свих јединица после получасовне артиљеријске припреме почео је у 18 часова 25. јануара 1945.

⁵⁹ Исто.

⁶⁰ Исто.

Жестоке борбе нису сплашњавале готово читаву ноћ 25/26. јануара. Прва и 12. бригада су упале у прве куће у Чађавици. Непријатељ се упорно бранио и готово сваку кућу претворио у бункер. Мада је 2. бригада са три батаљона протерала непријатеља из првих ровова, није могла да заузме Врањешевац. Ни 4. бригада није овладала селом Носковци. Све наше јединице трпеле су велике губитке, који су се код 16. дивизије попели на 68 логинулих и 153 рањена. У 2. бригади рањени су и командант бригаде Сулејман Омеровић Цар и Ју-мандант батаљона Влада Ловић.

Штаб 12. корпуса и штабови дивизија доносе одлуку да се напад прекине и јединице повуку на полазне положаје. С обзиром на велику премореност јединица 16. дивизије и знатне губитке, штабови 3. армије и 12. корпуса доносе одлуку да је смени 51.

Борбе око Чађавице — јануар 1945.

дивизија. После смене 16. дивизија одлази у корпусну резерву на просторију: Горњи Михољац, Градина, Цабуна, Сухо Поље, Орешац, Будровац. Она ће ту остати све до 4. фебруара 1945, када ће са свим другим јединицама 3. армије почети повлачење са вировитичког мостобрана и пребацивање на леву обалу Драве.⁶¹

3. НЕПРИЈАТЕЉСКА ОПЕРАЦИЈА „ВУКОДЛАК“ (WENRWOLF) И ПОВЛАЧЕЊЕ ТРЕЋЕ АРМИЈЕ СА ВИРОВИТИЧКОГ МОСТОБРАНА

Догађаји у зиму 1944/1945. на ширем простору Будимпеште и Беча довели су Немце у крајње забрињавајућу ситуацију. Црвена армија је непосредно угрожавала Беч, град од пресудног стратегијског и политичког значаја. Исто тако због губитка знатне територије у Мађарској била је угрожена и исхрана немачког становништва. Зато је Хитлер већ у јануару 1945. донео одлуку да се предузме нова противофанзива између Блатног језера, Дунава и Драве и између Дунава и Тисе, а затим продором обалама Дунава на север да се поново заузме Будимпешта. Ова противофанзива носила је шифровани назив: „Велика операција“. Међутим, да би тај план могао да се спроведе почетком марта 1945, требало је претходно ликвидирати вировитички мостобран. Та операција чишћења Подравине и вировитичког мостобрана носила је шифровани назив „Вукодлак“ (Wehrwolf).⁶²

Пратећи развој ситуације на вировитичком мостобрану, штабови 3. армије, 6, 10. и 12. корпуса, 16, 36. и 51. дивизије имали су у овом тренутку доста обавештајних података о припремама непријатеља за противофанзиву већег обима у Подравини и Славонији. Они су преко својих обавештајних органа били упознати да у рејон Славонског Брода свакодневно при-

⁶¹ Исто; к. 590, бр. рег. 7/1, 4/3; к. 954, бр. рег. 2-23/1, 2-1/1, 2-19/1; к. 292, бр. рег. 7/2.

⁶² Исто; Дневник немачке Врховне команде, књ. 4, други део; Архив ВИИ, к. 70-А-II бр. рег. 1/1-а; Ахмет Ђонлагић, Жарко Атанацковић, Душан Пленча, „Југославија у другом светском рату“.

стижу нове снаге непријатоља из Босне; да се те снаге из састава групе армија „Е" групишу на подручју Ђаково, Винковци, Осиек и да је непријатељев саобраћај на комуникацији Осиек — Доњи Михаљац веома жив у оба правца.⁶³

Замисао непријатеља за операцију чишћења Подравине и вировитичког мостобрана састојала се у томе да се главним снагама груписаним на правцима: Доњи Михаљац — дуж Драве — Вировитица, Нашице — Подравска Слатина — Вировитица, Феричанци — Ораховица — Воћин — Вировитица, Ђурђевац — Вировитица и Гарешница — Вировитица прочисти читаво подручје и заузме Вировитица. У исто време помоћне снаге би дуж целог фронта имале да везују јединице Треће армије. За то су били ангажовани: 1. и 2. бригада 1. козачке дивизије, делови 264. и 297. пешадијске, 7. СС, 11. ваздухопловне пољске и 104. ловачке дивизије, домобранске 1. и 7. дивизије, 2. усташке етапаће бригаде, борбене групе „Фишер" и „Енгелбрехт", 8, 9. и 10. самостални полицијски баталјон, знатне снаге артиљеријских јединица и око 50 тенкова.⁶⁴

Све наше јединице (Шести, Десети и Дванаести корпус) на источном и западном сектору вировитичког мостобрана добиле су најпре задатак од штаба Треће армије да упорно бране своје положаје и не дозволе непријатељу продор ка Вировитици. Тај задатак је имала и 2. војвођанска бригада, која се налазила у рејону села Горњи Мељани, Бистрица, Цабунa. Када је 6. фебруара 1945. непријатељ почео са противофанзивом и пробио положаје између 12. дивизије Шестог корпуса и 51. дивизије Дванаестог корпуса на правцу Нашице — Ђурђеновац, почело је поступно повлачење бригада обе дивизије према Подравској Слатини и Вировитици. Друга бригада 16. дивизије се премешта у

⁶³ Исто.

⁶⁴ Исто; Архив ВИИ, к. 291, бр. рег. 1/2, 6/1; к. 295, бр. рег. 3/1; к. 293-А, бр. рег. 8/14; к. 954, бр. рег. 1/2; к. 1397, бр. рег. 1/2; к. 70-А-И, бр. рег. 1/1-а; к. 70-А-V, бр. рег. 7/1-а; Дневник немачке Врховне команде бр. 2706/8; Срета Савић „51. војвођанска дивизија"; Шпиро Лагатор „4. војвођанска бригада".

рејон Миклеуша, а сутрадан посада положаје Стубловац — Ракитовац — Коњичић ради спречавања прздора непријатеља према Подравској Слатини. У току 8. фебруара јединице 2. бригаде су водиле упорне борбе с непријатељем у ширем рејону Сухог Поља и увече -су се повукле према селима Трнава и Пчелић.⁶⁵

После тродневних упорних и исцрпљујућих бзрби и пробоја одбране Армије на свим главним наступним правцима непријатеља, штаб 3. армије је уз сагласност Врховног штаба донео одлуку за ловлачење 16, 36. и 51. дивизије на леву обалу Драве. При томе је одлучено да Шести и Десети корпус остану и даље у Славонији, са ослонцем на планине Паггук и Псуњ, ради удара на бокове и позадину наступајућих непријатељских колона у операцији „Вукодлак“.

Друга војвођанска бригада је у саставу своје 16. дивизије 9. фебруара прешла Драву код Барча и остала, као и друге јединице дивизије, једно време ради одмора и сређивања на просторији Тот Сент, Борбаш, Витези, Ујфалу, Немешке, Киш Томаши, Хабал. Сумирајући укупне сопствене и непријатељске губитке из ових четвородневних тешких одбрамбених борби, установљено је да је само за та четири дана 16. дивизија имала 71 погинулог, 104 рањена и 113 несталих бораца. Њени укупни губици од 1. јануара до 9. фебруара 1945. износили су 362 погинула, 816 рањених и 245 несталих. За то време непријатељ је имао преко 2.300 војника избачених из строја.⁶⁶

Из 2. бригаде су у периоду борби на „вировитичком мостобрану“ погинули многи барци и руководиоци: Сава Ацин, Милан Барјактаров, Радивој Бискупљанин, Марко Бошков, Петар Велес, Благоје Влашић, Никола Возаревић, Паја Вукић, Јован Ђурђевић, Јовица Ђурђевић, Миливој Жебељан, Жарко Живанзвић, Марко Иванкић, Жика Јованов, Владимир Јованов, Никола Крстић, Обрад Крстин, Лазо Мијин, Небојша и Сава Миладиновић, Радомир, Душанка и Бранко Миловић,

⁶⁵ Исто; Архив ВИИ, к. 954, бр. рег. 1-1/2, 1-9/2, 1-10/2, 1-11/2, 1-12/2, 1-13/2; к. 953, бр. рег. 24-1/1.
⁶⁶ Исто.

Душан Милошев, Милован и Радивој Михајлов, Јука Мајсиловић, Бранислав Мркшић, Недељко Мусић, Миленко Недељковић, Станко Николин, Светозар Нотарош, Сима Николић, Јован Никшић, Вукашин Остојић, Иванка Остојин, Жарко Пиперски, Жива Писаров, Жарко Проданов, Срђан Путник, Радивој Попозић, Радивој Попноваков, Стеван Радованов, Радован Радојчић, Јован и Мшшвој Рајин, Душан Роквић, Славољуб Секулин, Дејан и Вукашин Сланкаменац, Петар Сламарски, Драгољуб Сремац, Јоца и Љубинко Станков, Бранислав Стојшић, Радован Страјњев, Жива Тарајић, Радивој Тадин, Милан Терзић, Жива Тодоров, Жика Чизмаш, Срђан Ч'олак и други.

Борбе на вировитичком мостобрану пружиле су велика искуства свим јединицама Треће армије, њеним дивизијама и 2. војвођанској бригади, која је прва од свих јединица армије прешла Драву и започела борбу с непријатељем у Мославини, водећи је свакодневно и упорно пуних 60 дана. У анализама које су извршили штабови батаљона, бригада, дивизија и Треће армије после напуштања вировитичког мостобрана истакнути су заједнички и посебни закључци за сваку јединицу. Ту су изнете ове основне карактеристике: да су непријатељске снаге на вировитичком мостобрану представљале најелитније јединице непријатеља у Југославији и на Балкану, да су надмоћне у људству, модерно наоружане и са великим искуством стеченим у ранијим борбама и да су способне и за упорну и жилаву одбрану, али и за брзе и изненадне концентрације и за дубоке продоре, обухвате и обиласке; да су операцијама 3. армије на вировитичком мостобрану везане знатне окупаторско-квислиншке снаге, чиме су олакшани напори наших јединица на сремском фронту и совјетских јединица у рејону Будимпеште и Беча, а то је допринео да се почетак велике немачке противофанзиве у Мађарској одложи за две недеље; да су се наши борци и старешине због недовољног искуства у фронталним борбама и у борбама са непријатељским оклопним снагама тешко у њима сналазили; да наоружање примљено из совјетске помоћи није дошло до пуног изражаја због недовољне обучености нових бо-

раца у руковању тим оружјем; да наше јединице нису имале довољно противтенковских и артиљеријских оруђа за подршку пешадије у борби с тенковима и у савлађивању утврђених објеката; да су дуге борбе и исцрпљеност бораца, велики број рањених и погинулих, јака зима и слаба одећа и обућа знатно утицали на издржљивост и борбену способност јединица. Упркос свему, хероизам и евест наших бораца и старешина, чета, батаљона и бригада били су за еве време ових операција на завидној висини.⁶⁷

У овом периоду изузетно тежак задатак имао јз бригадни санитет, који је морао у овим сложеним и тешким условима да прихвата, указује лрву помоћ и обрађује велики број рањених и промрзлих бораца. Посебну тешкоћу санитета представљао је недостатак топлих просторија, ћебади и одеће и помањкање санитетског материјала. Бригадни, батаљонски и четни санитет имао је нешто носила за извлачење и преносење рањеника, али не и за тако велики број рањеника и за такве уелове какви су били у борбама на вировитичком мостобрану. Сада су поједини носиоци рањеника морали скидати и своје шињеле, навлачити их на пушке и на њима износити погинуле и рањене борце. Болничарке су раме уз раме са својим друговима издржале еве тешкоће дугих маршева и борби, преносиле, превијале и неговале рањене и болесне другове. Много је светлих примера савесног рада, развијеног осећања одговорности и херојских поступака болничарки 2. војвођанске бригаде.

Негде на левој обали Драве у часовима кратког предаха и одмора 2. бригаде било је момената и за сусрете, али и за брзе ратне снимке другова, мештана, браће и сестара, очева и синова. Тако су се у тим борбама среди деветнаестогодишња Драгиња, борац 2. бригаде, и њен брат Бошко Бадањац, командант батаљона у 4. бригади. Среди су се на ратној стази, изљубили и стаи пред фото-апарат да документују тај тренутак, ту успомену која се и данас **ЧУВА КОП** њихових налпажих а **И** у Музеј социјалистичке револуције САН Војводине у Новом Саду. У том музеју смо нашли и фотографију штаба 4. батаљона 2. бригаде, где један поред другога стоје: командант Мило-

⁶⁷ Исто; Срета Савић „51. војвођанска дивизија“.

ван Савин Зека, комесар Никола Маринковић Морнар, помоћник комесара Нетар Малетић и омладински руководилац батаљона Ирочка Бурлаков, коју су сви омладинци батаљона, због њених строгих захтева, дисциплинованог и упорног извршења задатака прозвали „Гвоздена”. Она се тима поносила. На трећој фотографији смо видели четири политичка делегата водова 4. чете 2. батаљона бригаде. Били су то млади и здрави момци, са пиштољима и бомбама на утегнутом опасачу, али и са шареним марамама око врата. Стала су сва четворица испред импровизоване позорнице да би направили заједничку успомену. Са једна фотографије нас готово нетремице гледају строге очи Јове Кваса, који је у ово време био руководилац организационо-мобилизацијске службе у бригади. До њега бркалија Светозар Болманац, првоборац бригаде, чије је знање мађарског језика овде у Мађарској свима добро дошло, Неки његови блиски другови звали су га „тумачом”.⁶⁸

4. V БОЛМАНСКОЈ ОПЕРАЦИЈИ

После повлачења са вировитичког мостобрана јединице Треће армије су остале на одмору североисточно од Барча све до 16. фебруара 1945. Тада су се пребациле и поселе леву обалу Драве од њеног ушћа до села Торјанци, где су смениле бугарску 1. армију и припремале се за одсудну обрану Драве. Тридесет шеста дивизија је запосела леву обалу Драве од њеног ушћа до Старог Села, а 16. дивизија од овог места до села Торјанци 1. и 2. бригадом у првај линији, док су 4. и 15. бригада задржане у резерви у рејону еела Кашад, Луг и Илочка. Лево од ушћа Драве до Вуковара и даље у одбрани Дунава била је 11. бригада 36. дивизије, а у корпусној — армијској резерви на просторији Кнежеви Виногради, Гајић, Змајевац, Каменац, Козарац, Јагодњак — налазила се 51. дивизија.⁶⁹

Наше јединице су на тим положајима градиле бункере и земунице за смештај људства, копале ро-

⁶⁸ Иво Матовић „Повратак ратника”.

⁶⁹ Архив ВИИ, к. 291, бр. рег. 6/1; к. 295, бр. рег. 3/1; к. 293, бр. рег. 10/3; к. 1396, бр. рег. 25/1, 17/5, 23/5; к. 354, бр. рег. 1/2, 1/3, 1-10/3 до 1-21/3; к. 590, рег. бр. 1/2/2, 4/2; к. 1241, бр. рег. 12/3, 14/3, 10/1, 11/1-15/1; Срета Савић „51. војвођанска дивизија”.

вове. митраљеска и минобацачка гнезда и будно пратиле све покрете непријатеља на супротној обали Драве. Осим повремене артиљеријске и минобацачке ватре са обе стране све до 6. марта није било борби.

Пратећи кретање непријатељских јединица које су учествовале у ликвидацији вировитичког мостобрана, штаб Треће армије је утврдио да су се све те јединице задржале на тој простарији; да су десну обалу Драве од Осиека до Доњег Михаљца запоселе снаге 11. ваздухопловне пољске дивизије, а да се у рејону Доњи Михаљца, Подравска Мославина, Напшце групишу јединице 104. ловачке и 297. пешадијске дивизије и 1. козачког коњичког корпуса, да је непријатељ ојачао извиђачку делатност и саобраћај на комуникацијама Осиек — Доњи Михаљца. Због тога је штаб Треће армије 1. марта упозорио дивизије на могућност да непријатељ форсира Драву и наредио им да буду веома опрезне и спремне за борбу.⁷⁰

Борба 16. војвођанске НОУ дивизије на положају код Болмана, март 1945.

⁷⁰ Исто.

„... Садашње положаје наших јединица" — каже се у заповести штаба 16. дивизије упућеној свим бригаама 1. марта 1945. „треба што боље утврдити и у случају непријатељске офанзиве према северу најупорније бранити. Непријатељске покрете и концентрације најбудније пратити и осматрати. Најсолидније утврдити како прву тако и другу одбрамбену линију наших положаја ...

Немци су заиста због неповољног развоја догађаја око Будимпеште и Беча убрзано припремали противофанзиву названу „Велика операција". У тој противофанзиви требало је да учествују и немачке јединице у Подравини и да поеле форсирања Драве и повезивања са 2. оклопном армијом у Мађарској уђу у њен састав. Организација форсирања поверена је штабу 91. армијског корпуса са генералом Ермандорфом на челу, коме су за ту операцију на располагање стављене 11. ваздухопловна лоњска дивизија за прелазак Драве код Валпова, а 104. ловачка и 297. дивизија за прелазак код Доњег Михољца. Ка Драви је привучена и 1. козачка коњичка дивизија.⁷¹

Око поноћи између 5. и 6. марта 11. ваздухопловна пољска дивизија (11. и 21. ловачки пук, 11. артиљеријски пук и неколико приштапских батаљона), јачине око 7.000 људи, почела је форсирање Драве на одсеку 16. дивизије код Нарде, Белишћа и Бистринаца. У исто време код Осијека је извршен демонстративан покушај прелаза реке, али су бригаде 36. дивизије одлучно одбациле непријатеља. Такође је истовремено почело форсирање Драве и код Доњег Михољца, на сектору L бугарске армије.

Немци су успели да неопажено фореирају Драву, савладају подводни шумски лојас уз реку, непоседнут и необезбеђен од јединица, убацујући се вешто на споју између 1. и 2. бригаде 16. дивизије. Изненађени батаљони обе бригаде су се брзо консолидовали и пружили одлучан отпор 11. и 21. ловачком пуку 11. немачке дивизије. Међутим, непријатељ уводи своју резерву и уз подршку артиљерије успева да овлада насипом

⁷¹ Исто,

и ужим мостобраном од Баканске уставе, све до Гаковца. Одмах после тога 11. ловачки пук потискује делове 1. бригаде и наставља даље надирање, тако да је до 6. часова 6. марта заузео село Болман; 21. ловачки опук пробија одбрану 2. бригаде и после жестоких борби, јуриша и противјуриша и окршаја прса у прса избија до Ђурђевог Двора, Сепеша и Новог Болмана. Пруживши снажан отпор 1. бригада је код Бистринаца, Бистриначког Југа и пустаре Жидо нанела велике губитке 11. стрељачком батаљону 11. немачке дивизије и одбацила га назад преко Драве. Два батаљона бригаде водила су оштре борбе на каналу Барбара, али их је непријатељ успео потиснути и заузети Нови Бездан. У борбама око Болмана, Новог Бездана, Мајске Међе ангажоване су тог дана 15. бригада 16. дивизије, 5. бригада 36. дивизије и бригада 51. дивизије из армијске резерве.⁷²

Сутрадан, 7. марта, непријатељ је испољио велику активност на целом мостобрану, тежећи да га прошири. Све до 21. марта вођене су жестоке борбе код Болмана, Новог Бездана, Мајске Међе, Барањског Петровог Села, Ђурђевог Двора, Шибља, Петловца, пустара Жидо и Пишкура и шуме Палеш. Борци 16, 36. и 51. дивизије бранили су евако место и сваки објекат сваку стопу. Кад би непријатељ заузео неко место, наши су га поново отимали, изводећи одлучне јурише и противнападе. Гинули су Сремци, Бачвани, Банаћани, Барањци падали су борци из свих крајева наше земље. Борили су се и гинули Руси и Бугари, заједно са нашим борцима, за велике заједничке циљеве.

Најзад, напади непријатеља на болманском мостобрану су почели јењавати. Сломљена је немачка противофанзива и на подручју Блатног језера. Непријатељске јединице су 21. марта предузеле повлачење са болманског мостобрана, гоњене дивизијама Треће армије и деловима 133. корпуса Совјетске армије и бу-

⁷² Исто; Шпиро Лагатор, „4. војвођанска бригада“; Жарко Атанацковић, „Војвођански пролетери“; Иво Матовић „Повпатак ратника“; Периша Грујић „Шеснаеста војвођанска дивизија“.

гарске 16. дивизије. Том приликом су се 2. бригада 16. дивизије, посебно њени скојевци, истакли у јуришима на заштитнице непријатеља код Ђурђевог Двора и приликом пробоја непријатељске одступне одбране на насипу код Гаковца. Непријатељ је протеран на десну обалу Драве, а леву су пзселе наше јединице, с тим што је 16. дивизија посела положаје од југословенско-мађарске границе до Будваја. Њени губици на болманском мостобрану износили су 287 погинулих, 958 рањених и 106 несталих бораца. Губици 11. немачке дивизије, према изјави њеног команданта, износили су 200 мртвих и 800 рањених.⁷³

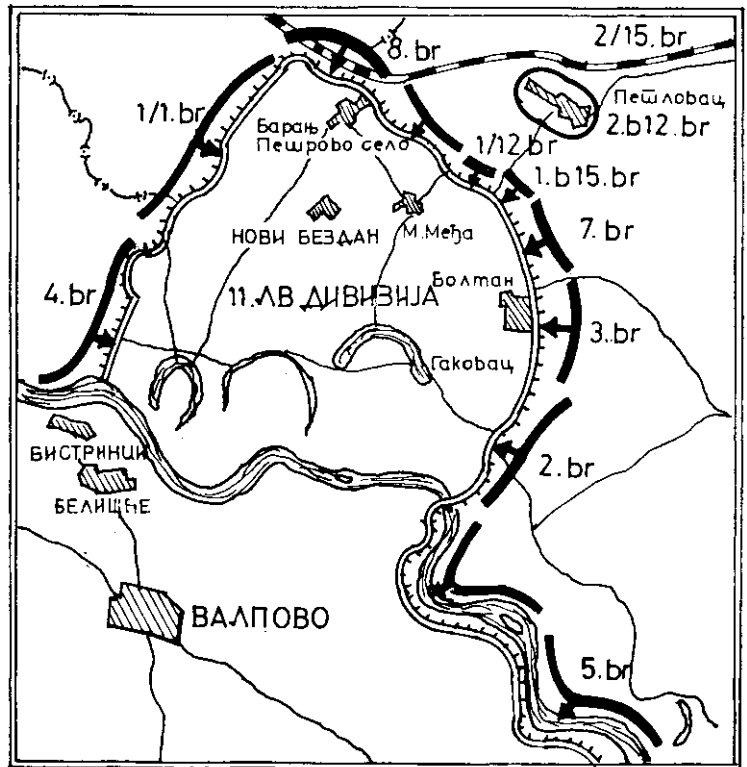
Међу погинулим борцима и руководиоцима 2. бригаде били су и Никола Дозет, помоћник комесара 2. батаљона, Душан Бокурски, Миливој Давидов, Душан Дамјановић, Живан Михајловић, Руфин Обрадов, Андрија Позојевић, Жарко Радин и други. Рањеног Ристу Алексића на дужности помоћника комесара бригаде заменио је Бранко Радомировић Жарки.

Чланови штаба 4. батаљона 2. војвођанске бригаде са борцима на Болманском мостобрану, март 1945.

⁷³ Исто; Срега Савић „51. војвођанека дивизија“; Жарко Атанацковић „Војвођански пролетери“.

У борбама на болманском мостобрану борци и старешине су стекли нова искуства у фронталним борбама са непријатељем. Истина, непријатељ је одмах на почетку форсирања Драве постигао изненађење и искористивши неабезбеђеност и небудност 1. и 2. бригаде успоставио ужи мостобран. Али је убрзо дашло до равнотеже снага, после чега су све наше јединице пружиле непријатељу одлучан отпор. Може се закључити да и противнапади наших јединица нису доносили резултате који су се могли постићи да су за то ангажоване јаче снаге и да су временски координирани са

Распоред наших и непријатељских снага на Дравском мостобрану 12. март 1945.

ударима на бокове и позадину непријатеља. И армијска и дивизијске резерве, да су биле ближе, њихово ангажовање било би брже и ефикасније. У садејству артиљерије и пешадије испољили су се слични недостаци као и на вировитичком мостобрану: погрешно гађање циљева, дуга артиљеријска припрема са малим бројем зрна, недостатак концентрације ватре, недовољна повезаност штабова пешадије и артиљерије итд,

И борци и старешине су у борбама на болманском мостобрану показали бројне примере појединачног и групног хероизма чета, батаљона и бригада. Све то чини светле странице историје свих тих јединица. За успехе у тим борбама јединице 3. армије добиле су и ово признање штаба 3. украјинског фронта Црвене армије:

„ . . . Похвалио писжо III украјинског фрунта

Генерал-лајтнанту Кости Нађу, команданту III југословенске армије и генерал-мајору Глиги Мандићу, команданту XII корпуса.

Преношење рањеника у борбама на Болманском мостобрану

Изражавам признање због упорности и јунаштва ваших јединица. Одбијајући непријатељске јурише сјеверно од Валпова и не допустивши ттробијање неггријатељу, ваше су јединице показале високу свијест своје дужности и одважности при ликвидацији њемачког мостобрана на ријеци Драви.

Изражавам захвалност руководиоцима ваших јединица и вама лично за успјешне борбене акције. Желим вам да максимално искористите у овим борбама стечено искуство за коначно унштење нашег заједничког непријатеља.

Командант III украјинског фронта
Толбухин, с. р.

Члан Војног савета III укр. фронта
Зељтов, с. р.

Фот. 23

> Начелник штаба III украјинског фронта
Иванов, с. р."⁷⁴

¹⁴ Архин ВИИ, к. 293, бр. рег. 9/3.